

С(Калм.)2
X-771
-365143-

✓

ХОНЬНА МИХАИЛ

Улан цусн
болн
хар кѳлсн

с(кэлм)2
X-771

ХОНЬНА МИХАИЛ

УЛАН ЦУСН
БОЛН
ХАР КӨЛСН

ЭЛСТ
ХАЛЬМГ ДЕГТР ҺАРҢАЧ
1979

НАРЦ

Смоленск	назр, медхмч.		Күч-көлсн гидг эн!	306
Роман		3	Ээлтэ күн	311
	Келврмүд.		Кора	317
Ленинэ дуудвар		268	Хальмг күүкн	320
Аврора		278	Теегин хаалһд	325
Шуурһн		287	Олн келн улсин иньглһн	336
«Олна күчнд» шин ахлач			Партыд орлһн	338
ирв		297	Ухлястин көвөд	346

ИБ 205

Хонинов Михаил Ванькаевич

КРАСНАЯ КРОВЬ, ЧЕРНЫЙ ПОТ.

Роман, рассказы. На калмыцком языке.

Переиздание.

Редактор Е. А. Буджалов. Художник В. Н. Сова. Художественный редактор В. П. Бессонов. Технический редактор В. Б.-У. Арбакова. Корректоры М. А. Чоянова, В. Д. Вадмаева.

Сдано в набор 02.11.78. Подписано к печати 17.01.79. Формат 84×108¹/₃₂. Бумага типографская № 3. Гарнитура «Литературная». Печать высокая. Усл. печ. л. 18,48. Уч.-изд. л. 18,93. Тираж 1000 экз. Заказ № 3889. Цена 1 руб. 40 коп.

Калмыцкое книжное издательство, г. Элиста, ул. Революционная, 8.

Республиканская типография Управления по делам издательств, полиграфии и книжной торговли Совета Министров Калмыцкой АССР, г. Элиста, ул. Ленина, 245.

Хонинов М. В.

X 771 Красная кровь, черный пот. Роман и рассказы. На калмыцком языке. Переиздание. г. Элиста, Калмыцкое книжное издательство, 1979 г.

В книгу вошли лучшие прозаические произведения, изданные в разные годы и показывающие ратные подвиги советских людей в годы войны и трудовые — в мирное время.

Книга издана к 60-летию М. В. Хонинова.

70303—052

М 126 (03) — 79 26 — 79 X

С. (Калм) 2

УХЛЯСТИН КӨВӨД

Белоруссин ө-шуһу модн заагур Ухлясть гидг хол, цегэн усан арһул урсхаж, уха туһажах күүнэ чирэиш, тиньгр мелмэнэ. Тегэд чигн үүг хатлхар ирсн цергчир, үүнэ тагчгиг эвдлго арһул хатлдг бээсмн.

Мана партизанмуд кесг хонгтан дээлдчкэд, эн холын көвө көөж амраһан авдг билэ. Тедү чингэ э-чимэн уга, тиньгр. Эн холын хойр көвөһэр бээсн селэд, дөчн негдгч жилд болсн хойр цергин ноолданд же гитлэн һарутсмн. Эннь, шатад унсн гермүдин ова нүүрсн заагас хольврад нурсн бешин трубасар ил медгднэ. Ода бидн үүнэ көвөд, немшнрин бүслврт 14 хончксн бээнэвдн. Өдрин дуусн дэн.

Дөчн һурвдгч жилин зуни дундахур, өрүни өмн, би арвн хойр күрсн наста, теегин цаһан өвсн мет жөөлн нимрт үстэ Пүрвэтэ хоюрн, холын барун эрг деер, мана то-сул харулын сектор бүрткж кевтлэв. Көвүн арһул мөлж ирэд, мини чикнд шимлдэд:

— Селэнэ улс цугтан алгдсн болхий? Аав, ээж уга гидгнь...

— Юңгад, би кемб тегэд?

— Батя, та үзжэнт усн дотр сар яһж мандлжахиг?

— Үзжэнэв. Мана хальмг улст иим дун бээнэ, соңснч?

- Соцсна, зуг арһул дуултн.
- Би дууллго үгинь келнэв, айсинь хөөннь соңсхч.
- Нэ, — гинэд көвүн намаг болһаж соңсв:

Арвн тавна сарнь
 Ааһ мет төгрг,
 Аав, ээж уга гидгнь... —

гигж келчкэд цээлһж өгүв.

- Нанла эдлий?
 - Юнгад, би кемб тегэд?
 - Батя, эцк... эцкт. Мини гем, батя. Көвүн тиигж келчкэд, һарарн мини күзү теврчкэд, һазр шаһаһад одв.
- Өмнән ширтж хэлэжәсн мини нүднд Березина һолын зүн көвэд зогсжәсн Городец селәнэ уульнцин ар захд бәәсн гер, генткн шаржннж шатад, унтрм цацу, үмсн дор, бичкн көвүнэ дун чишкэд одсн болв...

Мана отряд немшин цаажллһна ротыг көөж һарһч-кад, шатжәсн гермүдиг унтраж, әмтиг үкләснь ханцулж, моднур йовулжала. Эн дууг соңсчкад, мана көвүд улан нүүрсиг авс-авсарн хажугшан шивәд, герин пол дорас кесг үксн цогц илдкэд, деегшән һарһв. Погребин хариһу шуһуд, ухан-сегәһән геһәд, хойр көлнь моднд даргдсн, әрә киитә кевтсн көвүг, отрядын старшина Петр Козлов манур авч ирв.

— Үр командир, эн нег «партизан» әрә киитә бәәнэ. Яахмб?

— Шулуһар әмчд күрг...

Долан хонгин дунд көвүн эдгәд, әвтәкн бичкн кер мөрн деер хадчксн мет, мини өөр йовдг болв. Көвүнэ эк-эцк яһсинь хөөннь селәнэ улсас медвидн. Эцкнь дән эклһнлә цергт мордсн, экнь тер гер дотр шатж үксн бәәж. Ах-дү гих юмн уга бәәж. Эн көвүн, тер даруһан нерән манд келж өгч чадл уга бәәв. Тегәд үүнд, би Пүрвә гиж хальмг нер өгәд, көвүһән кеж авсм тер. Түүнәс нааран жил давуд бидн эн кевәр йоввидн.

— Старшина чамаг кен гиж дуудна? — гиж көвүнәс би суржанав.

— Черный Пүрвә Михайлович, күндәри пуд уга, көк теңгр нүдтә, цаһан үстә хальмг гинә.

— Дәкәд терчн чамас нег хойр сурврт хәрү авлго бәәхшлм, мартчквч?

— Уга.

— Келлч?

- Күн юуни төлэ төрсмб? — гинэ.
- Тиигхлэнь юн гидвч?
- Жирһлин төлэ, — гидв.
- Чик.
- Шовун юуни төлэ үүдсмб? — гинэ.
- Үүнднь яһж хэрү өгдвч?
- Нисхин төлэ.
- Чик.
- Нэ, чи юуни төлэ төрлөч?
- Ду дуулхин төлэ. Ду дуулхв?
- Уга, болшго. Хортна бүслврэс һарчкад, дээһэн чилэчкэд, Элстд ирчкэд...
- Үгинь келж болхий?
- Зуг арһул кел, Пүрвэ.

«Чинртэ улан тугиг
 Чаһаж деегшэн өргий,
 Һурвдгч үйин пионермүд
 Һариннь бульчнган чаһай», —

гиж эн шимндж келв.

— Не, болх. Өр цэн гиж йовна. Немшнрт «концерт» өгх цаг аашна. Дэкэд ус унч?

— Уга, гесм цадарж одв.

— Жирһлин төлэ төрсн залу, блиндажурн йовий, — гиж келэд, көвүһэн тохаһаснь дөңнэд босхув. Блиндажурн өөрдж ирчкэд, часан хэлэхлэ, часин стрелк тавн деер ирчкв. — Нэ, үмслдий, — гиһэд Пүрвэг хойр халхаснь селн үмсчкэд. — «Ха!» — гиһэд команд өгснд, Пүрвэн ракетницэс цаһан моһлцг һал, теңгр өөд нисж һарчкад, хэрү сунж цацгдад одм цацу, немшнрин окопсин өмнөһүр һазрла һазр болад кевтсн партизанмудын «Ура» аһарт дүүрэн болад, халдан күч авад лугшад одв. Би штурмовой багиг һардад, немшнриг Железникин унулур тууһад орув.

Хойр нүүрин селмин дуунд, кедү күчэн һарһад хээкрвчн кесгтнь дум күрч өгхш. Һалмуд негл оруһин усн мет нүүлдэд, моддыг нигт утаһар хучв. Мөрдн инцхэлһн, әмтнә түңшлһн, урһа моддын шаржңнж унлһн—цуг эдн ниилхләрн, күмнд үзгдэд уга һалв болв. Хойрдад «ха!» — гивүв. Пүрвэ деегшэн даранднь һурвн көк цогиг урлдаж тэвв. Эннь, мана штурмовикүд босад, һар бәрлдтн гисн докъя билэ.

Хойр нүр хольгдв. Кен кенән хаж, жидәр хатхлдж

йовхнь медгдхш. Шуугаң дүүрэн болад бээв. Пүрвэ бидн хойр хортна һазрт булата бээсн «тигрин» хажуд ирэд, автоматын диск сольһн деер, көвүн автоматан алдад сунж киисв. — Пүрвэ, чи эмдийч, — гиж хээкрснд, көвүн хэрү өгсн уга.

Эн хоорнд партизанск полкин командир Демидовин дун, нег захд соңсгдсн болв. Дун һарсн һазрур Пүрвэг теврж авад гүүв.

— Энтн кемб, Пүрвэй? — гисн дун ардм соңсгдв.

— Э, э, Пүрвэ, — гинэд, кенд хэрү өгч йовхан чигн медсн угав. Тиигн гихнь Демидовин дарук, өндр ик хар украинец Прокопенко бээж.

— Миша... намаг шавтачкв... Күн болшго деерэн һарч одув. Намаг, буйн болтха, хачк, эс гиж... хортна һарт орхларн... мууһар үкхв... — гинэд хээкрлһнләнһ хэрү эргэд мөлкж ирүв.

— Үкжәнэв, зуг тадн менд һарч үзтн, нанла бичэ оралдтн, бичэ цаг үрэтн, — гисн үгмүднһ эрэ соңсгдв. Пүрвәһән нурһн деерәсн буулһл уга, Прокопенкин һарин судцдыг бәрхлэ, эмн-ширнһ тасрад бээж.

Прокопенкиг модна цөөкн ацар хуччкад, Пүрвәһән нурһн деерән нег һарарн дөңнэд, автоматан күзүндән өлгж авад, штурмовой баган дахулад хортнур зөрлцж дэврэд, хамгин күчтэ бүслвринһ таслвидн.

Тиигж партизанск 15-гч полк, немшин моторизованн дивизлә, арви долан хонгтан Хачинкин моднд дээлдэд, тедниг тараж хамхлад бүслврәс һарла. Болв, һару уга дән уга гидг. Мана һару чигн ик болв. Төрскндән зөргтэ, дурта кесг үрдүдән тер моднд үлдәвидн.

Бүслврәс һарчкад, дөрвдгч хонгтан хэрү ирэд, Пүрвәннһ цогциг Ухлясть һолын эрг деер оршавидн. Үүг бидн, бүслвр таслхин өмн, сарин толянд цегән уснд чирәһән үзжәһэд «Хальмг пионермүдин марш» үгинһ арһул келәд дуулжасн ормд, нәрхн шар харһа моддар хаша кәһэд, толһа тустнһ, Пүрвэ эддәр дээнд төрскн һазран харсжаһад эмән әмтнә төлә өгсн, танк хамхлдг товин ствольг һазрт хатхж, тежгр тал зөрүлвидн. Эн хойр, нег-негән манж нәрхн һолын харуулчнр болцхав...

...Пүрвэ белорусь күүнә үрн билә. Эн бидн хойр, нег-негнәсн салл уга йовдг биләвидн. Элстин уульнцсиг, ке сәәхн гермүдиг чеежәр гилтә, мини зурж өгсн зураһар эн цугтад келдмн. Элстиг, хальмг теегиг үзхнһ гисн терүнә күцлнһ, кемжән уга ик билә. Могилев балһснд,

немшин ик гарнизон билэ. Пүрвэ долан хонгин негнд тиигэн одад, партизанск листовкс, газет холлгч уульнц-сарнь йовад, зэрминь гермүдин эрсмүдт, зэрминь хашан үүдт өдмгин холар наадмн. Немшин полицнр, салдсмуд үүг бэрж авхар кедү оларн гетвчн юмн болдмн биш. Тегэд немшнр арһан бархларн «күн биш шулм ирэд большевикүдин листовкс, газетмүд тархаһад бээнэ», — гидмн. Эн тедү дүнгэ шамдһа, һавшун билэ.

Пүрвэн үкхиннь өмн келсн сүл үгнь эн: «Батя, бидн үкхн угавидн, фашистнр үкх!». Ашнь тиим болж һарв. Бидн үксн угавидн, фашистнр үкв! Пүрвэ баатр төлөдэн бас үксн уга...